

Mitől jó egy műfordító?

Keretrendszer az európai műfordítóképzések számára

A 2014-ben elindított **Petra-E projekt** célja a műfordítók elméleti és gyakorlati képzését segítő referenciakeret kidolgozása. Ez a létrehozandó eszköz az idegen nyelvek tanulására kidolgozott **Közös Európai Nyelvi Referenciakeret**hez hasonlítható, olyan speciális ismereteket és kompetenciákat ír le, amelyeket a jó műfordítónak a különböző szinteken sorban el kell sajátítania. Ilyen például a forrásnyelv és a célnyelv ismeretén kívül az adott nyelvek irodalmának és kultúrájának ismerete vagy a különböző stílusok visszaadásának képessége.

A részletekről **dr. Réthelyi Orsolyát**, az ELTE BTK Néderlandisztika Tanszékének adjunktusát, a projekt egyik magyarországi felelősét kérdeztem.

Mi a célja ennek a keretrendszernek?

Az egyik cél az, hogy az oktatásban segítsen: legyen egy közös értelmezési alap, közös terminológia, és ugyanazt értsük az egyes szintek alatt. A műfordítói piac kicsi, viszont rengeteg lehetséges nyelvi kombináció létezik. Az európai képzés nagyon vegyes képet mutat, egyetemi és egyetemen kívül megvalósuló, sokféle formában. Egy ilyen, a fordítók és a képzők tapasztalataira épülő közös keret szükséges ahhoz, hogy megteremtsük az európai műfordítóképzések közötti együttműködési lehetőséget, hogy a különböző kurzusokat az egyes szintekhez igazítva tudjuk kínálni.

A másik cél, hogy a gyakorló műfordítóknak is tudatosodjon, milyen szinten állnak, mi mindent tudnak már. A műfordítás társadalmi elismertsége nagyon alacsony, úgy is mondhatjuk, a könyvpiar mostohagyereke. Talán ezen is változtat, ha a műfordítók tisztában vannak a saját értékükkel. A keretrendszer egyfajta tükör: megmutatja, hogy most itt tartok, ezt és ezt már tudom, ezen a ponton pedig fejlődőm kell. Hosszabb távon akár a kiadó és a műfordító közötti megállapodás alapja is lehet.

Az együttműködés kezdeményezője és koordinátora az Utrechti Egyetem, amely a Leuveni Egyetemmel közös műfordítói MA képzést működtet. A Néderlandisztika Tanszékünk régóta együttműködik mindkét intézménnyel, így kerültünk bele a projektbe.

A nyolc szervezetből álló konzorcium tagjai: Universiteit Utrecht, Katholieke Universiteit Leuven, Nederlandse Taalunie, Fondazione Universitaria San Pellegrino, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Deutscher Übersetzerfonds, British Centre for Literary Translation, CEATL (a műfordítók szervezetek európai hálózata).

Számos fordítói szemlélet, iskola létezik, ráadásul nemzetközi együttműködésről beszélünk, ahol a kulturális különbségeket is kezelni kell. Hogyan zajlik az egyeztetés? Nem nehéz ebben a sokszínűségben a közös értelmezési alapot megteremteni?

Ami nehéz, az a mérhetőség, a szintek megállapítása. A keretrendszer korai változatát igyekeztünk minden érintettel, azaz diákokkal, oktatókkal, műfordítókkal, szerkesztőkkel is egyeztetni.

Félévenként tartunk egy műhelyt, mindig másik partnernél, ahol egy-egy témát járunk körül. Ezeket az alkalmakat mindig komoly felkészülés előzi meg: házi feladatként minden résztvevő feltérképezi, hogy az adott téma kapcsán a saját országában milyen eszközöket használnak a képzésben és a kiadóknál.

A műhelyre a vendéglátó ország szakembereit is meghívjuk, egyrészt azért, hogy a szakértelmükkel hozzájáruljanak a közös munkához, másrészt azért, hogy ilyen módon is felhívjuk a figyelmet a keretrendszerre, az érintettek tudjanak róla, vigyék a hírért.

Az októberi budapesti találkozó témája az értékelés. Ennek kapcsán mi most a csoportos fordítás szempontjával készülünk. Kis nyelvek kombinációjánál, mint amilyen például a magyar-holland párosítás, gyakori, hogy nem egyetlen ember, hanem egy csoport kompetenciájára építünk. A diákjaimmal többször vettünk részt olyan munkában, ahol a hallgatók elkészítették a középkori holland versek nyersfordítását, amit aztán egy költő – legutóbb Rakovszky Zsuzsa, most pedig Szabó T. Anna – formált végül igazi verssé.

A nagy nyelveknél van egy természetes kontroll, hiszen ott több fordító közül lehet választani, és sokan értik, olvassák eredetiben is a műveket, amiket össze tudnak vetni a fordítással. A kis nyelveknél ez kevésbé jellemző, ezért nehezebb kérdés a minőségbiztosítás.

Milyen gyakorlati haszna lehet ennek a keretrendszernek?

Az már most is látszik, hogy nagy segítség a műfordításról való gondolkodásban. A kívülálló, olvasók, kezdő hallgatók gyakran megdöbbennek azon, hogy a nyelvtudás önmagában nem elég a műfordításhoz, rengeteg további ismeretre, készségre van szükség. A német partnerünk egyenesen azt mondja, hogy csak érett korban szabadna fordítani, mikor már kellő élettapasztalattal rendelkezik valaki. Régóta folyik a vita arról, hogy létezik-e egy titkos komponens, ami képessé tesz valakit az irodalmi fordításra, vagy inkább egy megtanulható folyamatról van szó. Ami engem illet, én inkább az utóbbi felé hajlok. Ehhez a tanulási folyamathoz ad iránymutatást, rendszerezett áttekintést ez az eszköz.

A műfordítás komolyan professzionalizálódik Európa-szerte. Magyarországon ugyanakkor gyakorlatilag nincs önálló műfordítóképzés, az ilyen jellegű oktatás jellemzően nyelvi tanszékeken zajlik. Ez nem baj, hanem egy sajátosság. Vannak kezdeményezések egy

több nyelvet egyesítő komplex képzés kidolgozására – ezeknek is segítségére lehet majd a keretrendszer a minőség és az elismerés kérdésében.

A projekt felénél járva mik az első konklúziók? Bevált, működik az eredeti elképzelés?

A kezdetben kritikusak és óvatoskodók is meggyőződtek a keretrendszer előnyeiről. Ugyanakkor kiderült, hogy alaposan körül kell járni, mire használható és mire nem. Mint értékelési eszköz, kurzusépítésre, önértékelésre kiváló. Kívülre kerülve azonban érzékeny területre tévedhetünk. Ahogy említettem, a műfordítók és a könyvkiadók viszonyában is fontos szerepet kaphat, de van egy jogos félelem is az érintettekben: nagyon fontos, hogy ez a besorolás ne egy adminisztratív lépés legyen, ami – a szándékkal épp ellentétesen – kiszolgáltatja a műfordítót a kiadónak. Éppen ezért most egy hivatalos bevezetőt, egyfajta használati útmutatót is készítünk a keretrendszerhez, ami részletezi, hogy mire és hogyan használható.

Ahogy arra számítani lehetett, nagy szakmai viták vannak az elmélet és a gyakorlat között. A keretrendszerben leírt nyolc kompetencia közül a két utolsó, az értékelési és a kutatási például meglehetősen elméleti – lehet valaki kiváló műfordító anélkül, hogy ezeknek a birtokában lenne, ugyanakkor az egyetemi oktatásban nagyon is fontosak. Most tehát gondolkozunk azon, hogyan érékeltezzük ezt, legyen-e egy választóvonal a hatodik kompetencia után.

A kompetenciák szintjei nagyon összetett rendszert alkotnak, amit ez az eszköz modellezni igyekszik. Mint minden modellt, ez sem tudja teljesen visszaadni a valóságot, de sokat segít a valóság megismerésében. ●

KARDOS ANITA
Tempus Közalapítvány,
Kommunikációs csoport

A KERETRENDSZER 8 KOMPETENCIÁT VIZSGÁL 5 SZINTEN:

- fordítási kompetencia
- nyelvi kompetencia
- szövegértési és szövegalkotási kompetencia
- heurisztikus kompetencia
- irodalmi-kulturális kompetencia
- szakmai kompetencia
- értékelési kompetencia
- kutatási kompetencia

